

ANTALL LINJER	TEKST høyst 30 linjer à 55 slag. Dobbel linjeavstand (4)
1	Kapittel i bok: "Livstruendesykdom, sorg og død".
2	
3	<u>SORG_HOS_BARN</u>
4	Situasjonen ved akutt alvorlig sykdom og plutselig dødsfall hos barn. I. Sandsberg, S. & Ingebretsen, R. (Red.)
5	Universitetsforlaget, in press.
6	<u>INNLEDNING</u>
7	"Grethe på 3 år mistet sin far plutselig.
8	Litt over en uke etter dødsfallet får hun magesmerter og begynner å brette seg. Etter å ha sett tankefull ut en stund, spør hun mor: "Vet du hvorfor jeg er syk?"
9	"Nei", svarer moren.
10	"Det er fordi jeg er så lei meg for at pappa er død".
11	Grethe vil ha pappaen tilbake. Hun vil ta saft med til ham på graven. Hun er bekymret for at han blir skitten ned i jorden, og hun vil at de skal gå og kjøpe ny pappa."
12	
13	Kan barn sørge? - I mange år, og til en viss grad fremdeles, har det fra faglig hold vært fremholdt at barn ikke har kapasitet til å forstå døden, og derved oppleve sorg. Mot denne oppfatning har det gradvis vokst frem en sterkere erkjennelse av at barn kan oppleve sorg på lignende vis som voksne, og at tap av nærtstående familiemedlemmer kan få alvorlige følger for barnets psykiske helse.
14	
15	
16	
17	
18	
19	
20	
21	
22	Gjennom John Bowlbys (1963, 1980) banebrytende
23	arbeider har vi fått øket vår forståelse for
24	barns sorg- og tapsreaksjoner. I dette kapitlet
25	vil barns sorg etter dødsfall i familien bli
26	omtalt.
27	
28	Vår kunnskap om sorg hos barn er vesentlig samlet
29	gjennom undersøkelser av barn som har mistet
30	foreldre, men også fra barn som har opplevd dødsfall

ANTALL LINJER	
1	hos søsken. De fleste studier har samlet informasjon
2	om sorg fra behandlingstrengende barn, noe som
3	medfører problemer når vi skal slutte oss til
4	normalsorg hos barn. Det er få longitudinelle
5	(prospektive) studier som har fulgt barn fra
6	dødsfallet skjedde og i tiden etterpå. De synspunkter
7	som her blir fremført, bygger i stor grad på
8	oppfølging av familier hvor barn har opplevd et
9	søskens dødsfall, mens vi for reaksjon på tap
10	av foreldre har støttet oss til longitudinelle
11	studier som finnes på området (Kaffman og Elizur,
12	1979, 1983; Elizur og Kaffman, 1982; Raphael, 1982).
13	
14	<u>SORGREAKSJONER_HOS_BARN</u>
15	
16	Barns umiddelbare reaksjoner på tap av foreldre
17	eller søsken kjennetegnes ved gråt, tristhet,
18	umiddelbar benekting og protest. Som hos voksne,
19	vil barna utvise sjokkreaksjoner hvor de sterke
20	følelsene først setter inn etter noen timer eller
21	dager.
22	"Jenten på 6 år gråt i mange timer etter hun
23	fikk vite at babyen var død. Hun gikk fra rom
24	til rom og lette etter barnet. Hun ville liksom
25	ikke akseptere det helt. Den yngste jenten,
26	4-1/2 år, spurte hele tiden "hvor er babyen?"
27	
28	De vanligste reaksjonene i tiden etterpå er:
29	- sterk atskillelsesangst og behov for nærhet
30	til voksen omsorgsperson
	- søvnforstyrrelser
	- somatiske symptomer som kvalme, brekninger,
	feber og smerter

ANTALL LINJER	TEKST høyst 30 linjer à 55 slag. Dobbel linjeavstand (4)
1	- aggressiv atferd, irritabilitet og annen
2	oppmerksomhetskrevende atferd
3	- tilbaketrekking og isolasjon.
4	
5	Barnas reaksjoner er ofte slående lik voksnes sorg-
6	reaksjoner (se Kaffman og Elizur, 1979; Bowlby,
7	1980).
8	
9	Barn viser et svært variert reaksjonsmønster og det
10	er ikke mulig å skille ut et "vanlig" reaksjons-
11	mønster hos barn.
12	
13	Elizur og Kaffman (1982) har påpekt at barn som
14	mister foreldre er en risikogruppe fra et psykiatrisk
15	synspunkt. I deres oppfølgingsstudie av barn som
16	mistet sin far plutselig gjennom krigshandlinger,
17	var rundt 50 prosent av barna i behov for profesjonell
18	hjelp. De har fulgt opp barna i nærmere fire år, og
19	vist at barnas atferdsproblemer holder seg nesten
20	uforandret over denne perioden, selv om det er en
21	gradvis nedgang i sorgreaksjoner (gråt og benekting).
22	Det er vår erfaring at barn som opplever dødsfall
23	hos søsken opplever de samme reaksjoner som
24	barn som har mistet foreldre. Sorgreaksjonen og
25	atferdsforstyrrelsene som observeres er dog ikke
26	så intens som ved tap av foreldre.
27	
28	Vi skal gi en mer utfyllende beskrivelse av noen av
29	de problemer barn strir med etter dødsfall i
30	familien:

1 Engstelse:

- 2 - "Geir på 4 år ville ikke slippe oss av syne ett
3 øyeblikk etter at søsteren døde. Han protesterte
4 sterkt mot at andre skulle passe ham, og selv
5 ikke besteforeldrene som han var vant med å
6 være hos, ble godtatt etterpå. Han kommer inn
7 og sjekker at vi lever et par ganger om
8 natten. Når far tar en ettermiddagshvil,
9 er Geir svært urolig for at også han skal dø".
- 10 - "Jentene på 5-1/2 og 7-1/2 har spurt meg:
11 "Hvis jeg dør når de sover, hva skal de
12 gjøre da?" Hver gang de våkner må de opp for
13 å sjekke at vi er der, og den yngste roper
14 til stadighet på oss for å se om vi er tilstede".
- 15 - "Ove på 3 år sier til pappaen: "Jeg har ikke
16 lyst til å dø"."

17 Et dødsfall vekker redsel for en ny katastrofe både
18 hos foreldre og gjenlevende barn. Både små og store
19 barn har frykt for at noe skal skje med foreldrene
20 og den vanlige atskillelsesangst må sees på bakgrunn
21 av dette. Som oftest vil barn under 10 år være mest
22 redd for at noe skal skje med foreldrene, mens et
23 eldre barn engster seg for egen helse, og kan gi
24 uttrykk for sterk frykt for at de selv skal dø.
25 Men selv små barn kan gi uttrykk for redsel for at
26 noe skal hende dem selv, spesielt dersom foreldrenes
27 forklaringer og samtale om det som skjedde har vært
28 utilstrekkelig.

29 Engstelsen for atskillelse viser seg i det
30 foreldrene kaller økt "klenging", og sterk motvilje
mot at foreldre skal gå fra dem, enten det er ut
av rommet eller lengre bort. Når barna utsettes
for atskillelse fra foreldre i tiden etter et
dødsfall, kan det medføre frykt for, eller opplevelse av

ANTALL LINJER	TEKST
1	et nytt tap:
2	- En 3 år gammel gutt hvis lillesøster døde
3	sa følgende da pappa ble borte en uke i
4	embeds medfør: "Nå når pappa er død, så
5	skal han ligge ved siden av min søster, og
6	så skal jeg plante blomster på hans grav
7	også".
8	<u>Benekting og mangelfull akseptering av det som</u>
9	<u>har skjedd/tankemessig umodenhet:</u>
10	- Grethe (3 år): "Kan vi ikke hjelpe pappa
11	opp igjen av graven?"
12	- "Jon (3 år) vil at vi i det nye huset skal
13	lage et eget rom til Signe, og han snakker
14	stadig om når hun kommer tilbake".
15	- "Kommer ikke Ole snart?" (Gutt, 3 år).
16	"Hvor er Ole?"
17	- "Anne (6 år) vil dra på sykehuset og hente
18	lillebroren".
19	Det er lett å misforstå reaksjonene hos de minste
20	barna (under 5 år) som benekting av det som er
21	skjedd, mens det ofte er uttrykk for en mangelfull,
22	tankemessig modning. Barn i førskolealderen tror
23	at døden er reversibel, den innebærer ikke noe
24	endelig, og de tror derfor at de døde kan komme
25	tilbake eller at vi kan gå og besøke dem der
26	de oppholder seg. Mang en mor eller far har
27	opplevd at deres barn ønsker å gå på besøk til
28	Jesus for å treffe sin avdøde far eller mor. Men
29	barn, som voksne, tar inn realitetene steg for steg,
30	og de veksler mellom å benekte og akseptere det
	som er skjedd. Barn under 5 år kan med sine spørsmål
	og tanker avspeile mangelfull forståelse av døden,

1	samtidig som de holder realitetene på avstand.
2	De minste trenger å få gjentatt at den døde er død
3	og vil ikke komme tilbake igjen.
4	
5	<u>Savn, minner, spørsmål, lek:</u>
6	
7	Barn helt ned mot 1-1/2 år vil gi uttrykk for savn
8	og forståelse for at den døde er borte, stikk i
9	strid med det som ofte har vært hevdet fra fagfolk.
10	"Gerhard på 1-1/2 år mistet sin søster ved
11	krybbedød og gikk i den første tiden stadig
12	og sa: "Ba?" i en spørrende tone. Noen
13	måneder etter dødsfallet skulle et barn av
14	noen venner sove i den døde søsterens seng,
15	og da sengen ble satt frem, stakk Gerhard
16	hodet inn gjennom sprinklene og sa: "Ba?"
17	
18	
19	Bowlby (1980) har på en utmerket måte diskutert
20	barns muligheter for å oppleve sorg og atskillelse
21	i tidlig barnealder.
22	
23	
24	Barn har stort behov for å minnes den døde. Dette
25	gir dem mulighet til å bearbeide det som har skjedd.
26	Dette gjør barnet på flere måter:
27	
28	1) Barnet ser på bilder av den døde. I perioder
29	kan dette skje dagstøtt. Barnet kan samtidig
30	velge seg et objekt fra den døde som de bærer
	med seg og som de gjerne sover med i sengen
	om natten. Dette kan sees hos selv svært
	små barn.

TEKST høyst 30 linjer à 55 slag. Dobbel linjeavstand (4)

ANTALL LINJER	
1	- To år gamle Ivar valgte en av favoritt-teddybjørnene til søsteren som døde, 4 måneder gammel, som kosedyr i sengen. Før dødsfallet hadde han overhodet ikke vist interesse for denne teddybjørnen.
2	
3	
4	
5	Barn vil gjerne gå på gravplassen. Dersom plassen
6	er i nærheten av der de bor, kan de oppsøke den
7	alene. De kan óg ønske å oppsøke steder der de har
8	vært sammen med den avdøde, og de kan til en viss
9	grad gjøre de samme tingene som avdøde (identifika-
10	sjon), eller legge seg til lignende vaner.
11	
12	2) Barna bearbeider i stor grad det som har skjedd
13	gjennom spørsmål til foreldrene:
14	
15	"Måtte babyen klatre helt opp til himmelen?"
16	"Har babyen klær på seg i kisten?"
17	"Hvordan har pappa det i graven? - Vokser håret hans fremdeles?"
18	"Sitter mamma oppe i himmelen og ser ned på oss?"
19	"Er det kaldt i graven?"
20	
21	Mange barn stiller realistiske spørsmål som er
22	vanskelig for foreldre å svare på:
23	
24	"Nå kan jeg ha soverommet alene".
25	"Vi kaster tannkosten til Kari, hun trenger den ikke lenger".
26	
27	
28	Gjennom detaljerte tilbakevendende spørsmål øker
29	barnet sin forståelse av det som har skjedd.
30	

1

3) Ulike former for lek tjener samme funksjon:

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

- Bjørn (7 år) går ofte alene bort til brorens gravsted. Han laget en liten grav ved siden av brorens grav og der begravde han en selv-laget kiste med en død veps oppi. Han ga beskjed om at den ikke måtte flyttes, og etter et par måneder gravde han den opp igjen for å se hva som hadde skjedd

Mange barn utfører begravelsesritualer i sand, eller de begraver dyr og insekter. Dette er til støtte og hjelp for dem når de forsøker å forstå det som er skjedd med den som døde. De kan også lage tegninger av graver med kors eller andre situasjoner som har med døden å gjøre.

Arsak/skyld:

Mange barn er opptatt av hvordan dette skjedde og hva som var årsak til det inntrufne.

- En 7 år gammel jente sa til sin mor: "Du skulle aldri reist til sykehuset, så ville ikke babyen blitt syk".

- Tone, 5 år, trodde babyen døde fordi hun sparket mor i magen.

- Svein (3 år) avviste fullstendig sin mor etter hans 1-1/2 års gamle søster døde. Han ville hverken bli stelt eller tatt vare på av mor, og han var også redd for å la mor snakke med far i telefonen. Det kom for en dag at det var mor som kjørte lillesøster til sykehuset i hui og hast, og etter at søsteren døde var gutten redd for at mor skulle ta han med til sykehuset, slik at han også døde.

ANTALL LINJER	
1	- Helen (9 år) passet sin lillebror på 6 måneder. Han ble funnet død i barnevognen, og døde ved såkalt krybbedød. Hun klandret seg selv for dødsfallet, og da foreldrene ville trøste henne, sa hun: "Dere sier det bare for å trøste meg".
2	
3	
4	
5	Barn blir også påvirket av fjernsynets/pressens oppslag av døden - ofte i sammenheng med vold eller krig:
6	
7	
8	
9	- En nabogutt (3-1/2 år) sin første reaksjon da han hørte om dødsfallet til en jente: "Hvem var det som skjøt henne?"
10	
11	For barn, som ofte tenker "magisk" med seg selv som utgangspunkt, er det lett å koble sammen egne tanker eller handlinger med det som skjedde. I sin søken etter forklaring på det som har skjedd, kan sjalusi føre til at de selv tar skylden for det som har hendt. Ofte er det vanskelig for dem å verbalisere dette, og foreldrene må rådes til å samtale med barna om dette. De er ikke uvanlig at barn laster foreldre for det som er skjedd - det være seg ved søskens eller foreldres dødsfall. Foreldre må veiledes i hvordan de kan gi aldersadekvat informasjon til barn om årsaken til det som skjedde, slik at unødvendige skyldfølelser og bebreidelser unngås.
12	
13	
14	
15	
16	
17	
18	
19	
20	
21	
22	
23	
24	
25	
26	
27	<u>FORHOLD_SOM_PÅVIRKER_BARNES_SORG</u>
28	
29	<u>Alders- og forståelsesnivå:</u>
30	

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

Barns forståelse av død følger den tankemessige utvikling som skjer utover i barnealderen.

Barn_under_fem_år opplever døden som gjenkallelig - de døde kan vende tilbake. Døden er ikke permanent (jfr. tidligere omtale).

Barn på dette alderstrinn har ikke nådd et tankemessig utviklingstrinn som gjør de i stand til å forstå abstrakte forestillinger som benyttes i forklaringer om døden. Fireåringer som forklares at moren er hos Jesus, samtidig som hun er i jorden, vil oppleve forvirring. Før de mer abstrakte begreper utvikles, vil slike "doble" forklaringer være en hemsko mer enn en hjelp for barnas forståelse. For en grundigere beskrivelse av barns dødsbegrep på ulike alderstrinn henvises til Raundalen, Finne og Dyregrov 1981.

Barn i denne alder er svært sårbare for atskillelse og spesielt for de yngste vil enhver form for atskillelse kunne oppleves som mer permanent tap.

Barn_mellom_fem_og_ti_år utvikler en gradvis forståelse av at døden er ugjenkallelig og de vet at alle livsfunksjoner opphører. Mange barn vil i denne alderen personifisere døden. De vil etterhvert også forstå den som uunngåelig og universell. Som de yngre barna, er også barna på dette alderstrinn konkrete i sin tanke, og de trenger konkrete uttrykk (bilder, gravsted o.s.v.) som støtte for sorgprosessen.

1 Opp mot tiårs-alderen synes det ikke vanskelig
2 for barna å vise sine følelser, mens ved tiårs-
3 alderen og senere synes en viss undertrykkelse av
4 følelser å vise seg. Dette kommer sterkest til
5 uttrykk hos gutter, og spesielt gutter i ungdoms-
6 alderen synes å være en risikogruppe, der det er
7 en stor grad av følelsesundertrykking.

8
9 Først når barna passerer ti år vil deres forestillinger
10 om døden bli mer abstrakt, slik vi kjenner dem hos
11 voksne. Dette innebærer at de er i stand til å
12 forstå mer av dødsfalls langsiktige betydning,
13 noe som medfører at ungdomsgruppen er en risikogruppe
14 for utvikling av langtidsproblemer.

15
16 Foreldrereaksjoner:

17
18 Barns reaksjoner på dødsfall i familien vil ikke
19 bare reflektere sorgen over tapet, men også den
20 endrede emosjonelle atmosfære i familien:

21
22 "Ikke vær lei deg du, mamma, du har jo meg".

23 "Jeg vil ikke være med mamma, for hun bare
24 griner og griner hele tiden".

25
26 Sorg hos foreldre vil i kortere og lengre tid
27 prege forholdet til barna. Barna kan føle sterk
28 belastning ved å se foreldre i sjokk, oppløst
29 i gråt og oppleve far/eller mor som ikke lenger
30 er i stand vil å vise den vanlige omsorg.

1	Foreldre i sorg har mindre overskudd til barna.
2	De har lett for å bli utålmodige og sinte når
3	barna krever oppmerksomhet. Det er vanskelig for
4	foreldre å tolerere barnas "klenging" og behov
5	for nærhet. Dødsfall i familien vil derfor medføre
6	at mange barn opplever dobbel-separasjon, først
7	fra den døde og deretter fra foreldre. Det er
8	svært uheldig, men dessverre vanlig, at foreldre
9	ved dødsfall lar andre ta hånd om barna. Dette
10	øker barnas engstelse for at også far og/eller
11	mor skal bli borte for alltid.
12	
13	foreldre vil av og til "glorifisere" det døde
14	barnet og kan vanskelig akseptere at søsken
15	uttaler seg negativt om den døde. Dette kan
16	skape aggresjon og sjalusi hos barnet med påfølgende
17	skyldfølelse og skam. I slike situasjoner er
18	det viktig at barna får anledning til å uttrykke
19	negative følelser.
20	
21	Tidlig intervensjon og rådgivning til foreldre
22	kan forebygge problemer på det nevnte området.
23	Foreldre bør med fordel unngå unødige atskillelse
24	i tiden etter dødsfallet.
25	
26	Mange foreldre forsøker å skjule sine sorgreaksjoner
27	for barna. De kan gå inn i et annet rom for å gråte
28	eller de tar seg krampaktig sammen foran barna.
29	Dette skaper et uheldig klima av forstillelse og
30	benekting av sorgen. Barna kan vanskelig vise egen

1	sorg eller stille de spørsmål de bærer på.
2	Ved å dele sine følelser og åpent innrømme savn
3	og lengsel, bidrar foreldre til et klima hvor barna
4	kan samtale og vise sine følelser.
5	
6	<u>Omstendigheter ved dødsfallet:</u>
7	
8	Brå dødsfall, uten muligheter for forberedelse,
9	er for barn, som hos voksne, de som etterlater
10	seg flest problemer. Uansett om dødsfallet skjer
11	plutselig eller ikke, så vil informasjon og
12	samtale med barna om det som har skjedd ha
13	avgjørende betydning for deres mulighet til å
14	mestre det. Voksne har en tendens til å benytte
15	omskrivninger(eufemismer) når barn skal
16	fortelles om et dødsfall: "den døde sover",
17	"de er dradd på en reise" o. lign., og en vil
18	gjerne utsette å fortelle at den døde er begravet
19	og at han/hun aldri vil vende tilbake.
20	
21	- Mor til Bernhard (3 år): "Han ble fortalt at
22	lillebroren sov, og når du spør, så er det
23	riktig at han vokter på oss når en av oss
24	sover, og han har vært redd for å sove selv".
25	
26	Slike omskrivninger skaper unødvendig angst og
27	forvirring hos barna.
28	
29	Det er nødvendig med nokså umiddelbar og nøyaktig
30	informasjon til barn, for å unngå at tilliten
	mellom foreldre og barn brytes ned. Ved å tillate
	dem å stille spørsmål, og gi svar der en har svar å

1 gi, og si "jeg vet ikke" når en ikke vet, så
2 hjelper en barna til å begripe det som har skjedd.

3

4 Vår erfaring tilsier at barn ikke tar skade av
5 å se den døde, eller delta i begravelsen.

6

7 Barn har de samme behov som voksne for å gjøre
8 dødsfallet virkelig og de rituelle handlinger er
9 til hjelp i denne prosessen. Samtidig unngår en at
10 de voksnes verden blir fremmed og skremmende.

11

12 Barnas fantasier fyller dem med mer frykt enn
13 virkeligheten, og når voksne vil beskytte barna
14 er det som oftest seg selv de beskytter. Barna

15

16 kan også, til foreldres forundring, gi klart
17 uttrykk for at de vil inkluderes i det som skjer
18 etter dødsfallet:

19

20 - Elleveårige John ga klar beskjed til foreldrene
21 at han ønsket å se sin dødfødte søster. Han
22 hadde sett bestemor etter at hun døde, og
23 han ville også se søsteren.

24

25 - Hilde (9 år) hadde vært ute da foreldrene
26 kjørte søsteren til sykehuset der hun døde.
27 Hun forlangte å få se søsteren, for hun
28 syntes det var så rart og trist at hun plutselig
29 var borte, slik at hun aldri skulle få se henne
30 mer.

31

32 - Seksårige Britt fikk ikke være med på farmors
33 begravelse, og sa klart fra at hun ville
34 være med på brorens begravelse.

35

36 Individuelle forhold bør selvfølgelig tillegges
37 vekt og foreldrene skal ikke utilbørlig presses
38 til å ta med barna i disse ritualene, dersom de
39 ikke føler seg i stand til det. Gjennom samtaler
40 med foreldre om betydningen av, og erfaringen

1 med å ha søsken med, bør en legge grunnlaget for
2 at foreldre tar den riktige beslutning. Når et barns
3 mor, far eller søsken dør, bør helsepersonells
4 oppgave være å gi tid til samtale om hvordan de
5 kan informere barna og i hvilken grad barna skal
6 taes med på syning og begravelse. Foreldre bør
7 forberedes på de vanlige reaksjoner og spørsmål
8 som barn kommer med i tiden etter et dødsfall.
9 Gjennom slik forberedelse gjøres foreldre bedre
10 i stand til å gi adekvat omsorg til sine barn
11 parallellt med sin egen sorg.

12

13 HVA KAN GJØRES NÅR BARN OPPLEVER AT FORELDRE
14 ELLER SØSKEN DØR?

15

16 De følgende råd er ment å være til hjelp for
17 helse-personell under samtaler med foreldre
18 som har opplevd dødsfall i familien. Ingen
19 regel er uten unntak, og vi kan ikke nok
20 understreke hvor viktig det er at rådene til-
21 passes den individuelle situasjon.

22

23 ÅPEN, ÆRLIG KOMMUNIKASJON

- 24 - ikke vent med å fortelle barna om dødsfallet,
25 og gi nøyaktig informasjon om hva som
26 skjedde
27 - si at den døde aldri vil komme tilbake
28 - fortell om begravelse.

29

30

1

UNNGÅ FORVIRRING

2

- ikke snakk om reise eller søvn. Bruk

3

- ordet død

4

- unngå abstrakte forklaringer

5

- gi aldersadekvate forklaringer.

6

7

GI TID TIL TANKEMESSIG MESTRING

8

- ta tid til å samtale med barna selv om

9

- det er vanskelig

10

- spørsmål fra barn må besvares

11

- gjenta hendelsesforløpet

12

- lytt til barnas tanker og forståelse

13

- av det som skjedde

14

- la barna tegne og leke det de opplever og

15

- føler; det gir de muligheter til å uttrykke

16

- følelser på deres eget "språk".

17

18

GJØR TAPET VIRKELIG

19

- la barna se den døde etter dødsfallet

20

- la barna delta i begravelse (svøping)

21

- del tanker og følelser med barna

22

- ha minner fremme - lag album - se på

23

- bilder, film

24

- ta med barna på besøk på kirkegården

25

- sorg, savn og lengsel er naturlige

26

- reaksjoner hos barna. La barna føle at

27

- det er tillatt å vise slike følelser.

28

29

30

1	KONTINUITET I HJEM, SKOLE, BARNEHAGE
2	- unngå at barna må atskilles fra foreldre
3	ved at de må bo hos besteforeldre; selv
4	korte atskillelser skaper angst
5	- tilstreb normalt dagligliv.
6	
7	AKSEPTER ØKT BEHOV FOR NÆRHET OG KONTAKT HOS BARNA
8	
9	MOTVIRK ANGST FOR AT DE SELV ELLER FORELDRE SKAL DØ
10	- forsikringer om at et nytt dødsfall ikke
11	vil skje og samtale om redselen for en ny
12	ulykke demper angsten.
13	
14	SKYLDFØLELSE FORHINDRES VED
15	- forsikringer om at ingenting barna har
16	tenkt eller gjort var medvirkende til det
17	som skjedde
18	- la barna uttrykke både positive men også
19	negative følelser overfor den døde.
20	
21	<u>AVSLUTNING</u>
22	
23	Barn sørger på forskjellig vis. Det finnes ikke
24	ett sorg-syndrom som kjennetegner de fleste barns
25	reaksjoner. Der er flere likheter enn ulikheter
26	mellom voksne og barns sorg. De samme savn og
27	lengsler, de samme "rare" tanker og mektige
28	følelser som sees hos voksne finnes igjen når
29	barn opplever dødsfall blant sine nærmeste.
30	

1	Men barns reaksjoner er i stor grad avhengig av
2	den måte de voksne håndterer dødsfallet på.
3	Ved å trekke barna med i sorgritualer, ved å gi
4	dem åpen og ærlig informasjon og ved å samtale
5	med barna om det som har skjedd unngås uheldige
6	langtidskonsekvenser av dødsfallet. Spesielt
7	når barnets mor eller far dør, er den helsemessige
8	risiko for gjenlevende barn stor. Som helse-personell
9	kan vi bidra med informasjon til og samtaler med
10	foreldre, som bedrer deres evne til å ta vare på
11	sine barn i denne situasjonen.
12	
13	
14	
15	
16	
17	
18	
19	
20	
21	
22	
23	
24	
25	
26	
27	
28	
29	
30	

1

R_E_E_E_R_A_N_S_E_R

2

Bowlby, J.: Pathological mourning and childhood

3

mourning. Journal of the American Psycho-

4

analytic Association, 1963, 11, 500-41.

5

6

Bowlby, J.: Attachment and loss. Volume III:

7

Loss, sadness and depression. New York,

8

Basic Books, 1980.

9

10

Elizur, E. and Kaffmann, M.: Childrens'

11

bereavement reactions following death

12

of the father. II. Journal of the American

13

Acad of Child Psychiatry, 1982, 21, 474-80.

14

15

Kaffman, M. and Elizur, E.: Childrens'

16

bereavement reactions following death

17

of the father. International Journal of

18

Family Therapy, 1979, 1, 203-231.

19

20

Kaffman, M. and Elizur, E.: Bereavement

21

responses of Kibbutz and non-kibbutz

22

children following the death of the

23

father. I Child Psychol. Psychiatry,

24

1983, 24, 435 - 42.

25

26

Raphael, B.: The young child and the death

27

of a parent. I Parkes, C.M. and Stevenson-

28

Hinde, J.: The place of attachment in human

29

behavior. London, Tavistock publ., 1982.

30

ANTALL
LINJER

TEKST høyst 30 linjer à 55 slag. Dobbel linjeavstand (4)

1

Raundalen, M., Finne, P. and Dyregrov, A.:

2

Barn og døden. Tidsskrift for Norsk

3

Psykologforening, 1981, 18, Supplement 1,

4

21-29.

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30